

برنامه ویژه اسلامی برای سوادآموزی و آموزش و پرورش پایه برای همه در کشورها و جوامع اسلامی*

مقدمه

برنامه ویژه اسلامی برای سوادآموزی و آموزش پایه برای همه، در کشورها و جوامع اسلامی، به وسیله شورای اجرایی سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی اسلامی (ایسکو) تنظیم و توسط مدیر کل (ایسکو) به کنفرانس جهانی آموزش برای همه ارائه شد. اساس کار این برنامه اجرایی تعالیم اسلام و بسیج کلیه منابع در این جهت است و اهداف آن عبارت است از:

۱ - تنظیم تلاشهای مبارزه با بی‌سوادی و قرار دادن آنها در صدر اولویتهای

۲ - اشاعه آموزشهای پایه نظری و عملی

۳ - توانمند کردن ساختارهای آموزشی مرسوم و متداول

۴ - توانمند کردن زبانهای ملی به طوری که بتوان از آنها در برنامه‌های سوادآموزی و احیای میراث مذهبی و فرهنگی ملی استفاده به عمل آورد.

۵ - تقویت روح همبستگی در درون کشورهای اسلامی، بین کشورهای اسلامی و در سطح بین‌المللی.

پیشگفتار

۱ - هنگامی که سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی اسلامی^۱ تاسیس شد، هدف بنیانگذاران آن تنها افزودن یک سازمان به سازمانهای منطقه‌ای، و بین‌المللی موجود نبود که مدتهای مدیدی از عمر خود را به ارتقا و اشاعه دانش در جهان همت گماشته بودند، بلکه هدف آنها چیزی فراتر از این بود. آنها با شناخت واقعیت‌های عصر خویش تشخیص دادند که اساسی‌ترین مسأله کشورهای اسلامی تعیین مسیر حرکت خود در قرن بیست و یکم، در زمینه‌های تربیتی، فرهنگی، علمی و تکنولوژیک است به نحوی که هم بتوانند ایمان خود را به میراث درخشان گذشته حفظ کنند و هم پاسخگوی نیازهای زیستن در دنیای جدید باشند.

۲ - در پاسخ به این هدف، سومین کنفرانس عالی اسلامی که در ژانویه ۱۹۸۱ در طائف و مکه مکرّمه تشکیل شد، تصمیم گرفت مرجعی نیرومند برای تحقق نیازها و آرزوهای جوامع اسلامی برپا کند، جوامعی که همگی خواهان حفظ و اجرای اصول متعالی اسلام نظیر: صلح، عدالت، رشد، تفاهم، دموکراسی و احترام به شأن و حقوق انسانی بودند.

۳ - مؤسسه‌ای که به این منظور تاسیس شده است سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی اسلامی - (ایسسکو) است که مأموریت اصلی آن تلاش برای رسیدن به اهداف مستدرج در اساسنامه خود و از همه مهمتر ارائه طریق به همه شهروندان، اعم از زن و مرد است به نحوی که آنها بتوانند به حق مسلم خویش یعنی آموزش دست یابند. در حقیقت در مقدمه اساسنامه (ایسسکو) تصریح شده است که «همان‌طور که اسلام دانش را عطیه‌ای الهی می‌داند که خدای متعال آنرا به بشر اعطا فرموده است، عمل یادگیری نیز در اسلام یک رکن محسوب می‌شود که

هر جامعه‌ای که خواهان توسعه و پیشرفت است باید به آن مجهز گردد». این همان معنایی است که می‌توان برای حکم قرآن متصور شد «اقرء» (بخوان) که عمل یادگیری را یک امر مقدس و یک وظیفه معرفی می‌کند.

حال چگونه می‌توان بدون فراهم کردن امکانات، همه‌امت را قادر ساخت که از این موهبت الهی خود به‌نحو احسن استفاده نمایند؟

۴ - طبق آخرین برآوردها از ۱۲۰۰ میلیون نفر جمعیت مسلمان جهان، قریب ۴۴۲ میلیون نفر بی‌سوادند. لذا جهان اسلام به‌خوبی و بیش از هر زمان دیگر به مسئولیت اخلاقی خود در مواجهه با عظمت مسأله بی‌سوادی آگاه است. البته باید این حقیقت را در نظر داشت که در آمارهای امروزی، سواد خواندن و نوشتن به زبانی غیر از زبانهای رسمی مورد محاوره، سواد محسوب نمی‌شود و به‌خوبی مشاهده می‌شود که مردان و زنانی که می‌توانند به زبانی غیر از زبان رسمی کشور خود بخوانند و بنویسند در شمار بی‌سوادان شمارش می‌شوند.

۵ - دلایل زیاد و آشکاری برای بوجود آمدن این موقعیت اسفبار وجود دارد همان‌طور که خوشبختانه دلایلی نیز وجود دارد که می‌توانیم به نتیجه تلاشهای رهبران مسلمان برای رهایی از این موقعیت خوشبین باشیم. معذالک راهی بس دراز و دشوار پیش پای رهبران است، رهبرانی که باید با امکاناتی بس ناقص به مقابله با این مشکل بپردازند. ریشه کن کردن بی‌سوادی، مانند هر پدیده اجتماعی دیگری، کاری بسیار مشکل خواهد بود مگر آنکه برنامه‌هایی جامع و مستمر برای رفع علت‌های آن به اجرا گذاشته شود. اینها انگیزه‌هایی بود که ایسکو را وادار به تهیه این طرح نمود.

فصل اول

به‌سوی یک راهبرد اسلامی سوادآموزی و آموزش و پرورش پایه برای همه

الف - صلاحیت و عملکرد ایسکو در زمینه سوادآموزی

۶ - ایسکو به‌عنوان یک مؤسسه تخصصی جهان اسلام، که مسئولیت انتشار دانش را در زمینه‌های اصلی تعلیم و تربیت، علم و فرهنگ بر عهده دارد، هرگز در برنامه‌های اجرایی خود برای مبارزه با بی‌سوادی شکست نخورده است. در آخرین دوره برنامه‌های اجرایی (۱۹۸۵ - ۱۹۸۸) یک برنامه عمده با عنوان «سوادآموزی و آموزش بزرگسالان» به اجرا گذاشته شد که تلاشهای آن مستقیماً در جهت ریشه‌کن کردن بی‌سوادی تمرکز یافته بود.

۷ - با این وجود، ایسکو برای رفع کمبودهای موجود در منابع خود امکانات دیگری را، خصوصاً از طریق تنظیم موافقتنامه‌های همکاری دو جانبه با برخی از دولتها و موسسات مورد

۸ — علی‌رغم تلاش‌های قابل‌تقدیری که طی دهها سال در این باره صورت گرفته مسأله بی‌سوادی هنوز پدیده‌ای بس عظیم در جهان اسلام است که باید با توسل به منابع و امکانات جدیدی که برای این امر بسیج شده است، ریشه‌کن شود.

در حقیقت اغلب دولتهای اسلامی علی‌رغم تلاش‌های بی‌دریغ خود طی سالهای متمادی هنوز نتوانسته‌اند، بر این مشکل فائق آیند. زیرا بی‌سوادی اگرچه به‌طور نسبی کاهش یافته است، لیکن میزان واقعی آن به‌سبب رشد فرایند جمعیت، رو به افزایش است.

۹ — علاوه بر مشکلات فوق، بزرگترین مانعی که بسیاری از دولتها و نیز موسسات بین‌المللی با آن مواجه هستند، نارسایی‌های مالی و انسانی است که کمبود آنها باعث توقف تلاشهای فراوان و به‌ثمر نرسیدن بسیاری دیگر بوده است، این نارساییها تا آن حد عظیم است که تا قبل از سالهای اخیر حتی هزینه‌ای برای تلاش‌های مبارزه با بی‌سوادی در بودجه دولتها در نظر گرفته نمی‌شد. در نتیجه آموزش بی‌سوادان عموماً یا فراموش و یا به مراجع غیر رسمی یا موسسات مردمی واگذار می‌شد.

ب — برنامه ویژه اسلامی ایسکو برای سوادآموزی و آموزش و پرورش پایه برای همه در کشورها و جوامع اسلامی

۱۰ — برای مبارزه با این مشکلات و در عین حال حفاظت از دستورات اسلام، ایسکو درصدد آنست که برنامه‌ای را به هدف توسعه آموزش و پرورش در کشورهای اسلامی به اجرا گذارد. لذا از سال ۱۹۸۶ مطالعاتی را پیرامون چگونگی اجرای طرحی با عنوان «برنامه ویژه اسلامی ایسکو برای سوادآموزی و آموزش پایه برای همه، در کشورها و جوامع اسلامی» آغاز نمود. این برنامه با برنامه‌های بین‌المللی دیگری نیز در همین باره همراه شد که هدف همه آنها بسیج جوامع جهانی برای حرکت در جهت ریشه‌کن‌سازی بی‌سوادی و اثرات سوناشی از این مسأله بود.

۱۱ — اهمیت خاص «برنامه ویژه اسلامی ایسکو» به اتکادو جانبیه آن بر فرمانهای قرآنی است، زیرا از یک‌سو این برنامه بر وجوب جستجوی علم و حقی که متعاقب آن ایجاد می‌شود و از سوی دیگر، بر رکن سوم اسلام یعنی زکوه به‌عنوان یکی از منابع مالی احتمالی متکی است. در حقیقت هدف آنست که توانایی‌های بالقوه کشورهای اسلامی با الهام گرفتن از روح احکام قرآنی بسیج شود. نوآوری که در این برنامه مشاهده می‌شود، آنست که این برنامه خود را از مفاهیم مادی خاص توسعه که در جهان اسلام نیز به تجربه گذاشته شد لیکن بسیاری از آنها به علت عدم وجود انگیزه‌های لازم با شکست مواجه شد، رها کرده است. به عبارت دیگر

برنامه‌ای که در آن یک وجوب مذهبی مطرح شده است به مراتب بیشتر با اخلاق و احساسات یک مسلمان سازگاری دارد. تا برنامه‌ای که هدف آن نوعی توسعه مادی عنوان شده و هرگز نمی‌تواند با اندیشه‌های معنوی او ارتباط محکمی داشته باشد.

۱۲ - از آنجا که منابع سنتی و معمول (وقف و سایر اعیانات، نفقات، مالیاتها، درآمدهای حاصل از فعالیتهای ورزشی و فرهنگی، تبلیغات و غیره) که می‌تواند در خدمت تامین هزینه مبارزه علیه بی‌سوادی قرار گیرد، به‌خوبی شناخته شده هستند، «ایسسکو» زکات را که متأسفانه کمتر به آن توجه می‌شود، به‌عنوان یک منبع قابل اعتماد معرفی کرده است.

۱۳ - در اسلام صدقه دادن یک فعالیت اساسی اجتماعی است. صدقات بعه فقرا و محرومان جامعه، نظیر مقروضان، در راه ماندگان، بیوه‌زنان، یتیمان و غیره پرداخت می‌شود. و به عنوان وسیله‌ای برای تسکین رنجها، کمک به نیازمندان، اصلاح زندگی دردمندان و کاهش فاصله‌های طبقاتی در جامعه به کار برده می‌شود.

زکات که صورتی قانونی از صدقه و یکی از پنج رکن اسلام است یکی از جوهاتی است که سالانه بر اموال و دارایی‌های هر مسلمان تعلق می‌گیرد. احتساب زکات در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی معمولاً تنها از جنبه مالی آن صورت می‌گیرد، ولی نباید سایر مشارکتهای استفاده‌هایی که ممکن است از این منبع به‌عمل آید، نادیده گرفته شود. برنامه ویژه اسلامی بر این منبع خاص مالی اتکا دارد و هدف آن استفاده از منابع جمع‌آوری شده از طریق زکات در فعالیتهای مربوط به سوادآموزی و آموزش پایه برای همه است.

۱۴ - با بررسی دقیق مسأله زکات روشن می‌شود که دامنه این رکن اسلامی بر همه فعالیتهای اجتماعی کشانده شده است و در حقیقت اجرای واقعی آن باعث پیشرفت جامعه خواهد شد. می‌توان چنین استنباط کرد که اگر چهار رکن دیگر اسلامی یعنی: ایمان به خدا، نماز، روزه و حج اصول تسلیم به یگانگی حق و بندگی اوست و هدف آنها نزدیک کردن ایمان آوردندگان به پروردگار است، زکات نیز به سهم خود خدمت به جامعه و تامین امکانات آنست. امام الرضی در این باره می‌گوید: «در وجود بشر دو نوع انرژی به ودیعه گذاشته شده است. انرژی تفکر و انرژی فعالیت. انرژی تفکر پس از نیایش و حمد و ثنای پروردگار و انرژی فعالیت پس از درک و احساس نوع دوستی نسبت به مخلوقات خدا در وجود انسان متجلی می‌شود».

۱۵ - بنابراین زکات یکی از کاربردهای انرژی فعالیتی است که خداوند به بشر امانت داده و باید برای تحکیم روابط انسانی به‌کار گرفته شود. بدون تحکیم این روابط، مفهوم برادری، که هم در قرآن و هم در سنت رسول خدا مورد تأکید فراوان قرار گرفته است، اعتباری نخواهد داشت. اگرچه زکات فرمانی است که چهارده قرن پیش نازل گشته ولی تا به امروز یکی

از پیشرفته‌ترین نظام‌های تأمین رفاه اجتماعی و کمک‌رسانی باقی مانده است.

۱۶ - این حقیقت اکنون پذیرفته شده است که فقر و استضعاف تنها در مسائل مادی خلاصه نمی‌شود، بلکه هر کمبودی که مانعی در بر طرف کردن نیازهای انسانی ایجاد کند، نوعی فقر محسوب می‌شود.

۱۷ - بنابراین بی‌سوادی، که یکی از ضعفها است، بر خواندن، نوشتن و محاسبه اثر می‌گذارد و مانعی برای خودسازی و اتکا به خود در جهانی است که توسعه دانش مکتوب در آن با سرعت فزاینده‌ای پیش می‌رود، و نیز نوعی فقر و استضعاف فکری به شمار می‌آید. مهارت در کارهای عملی بدون دسترسی آسان و منظم به منابع علمی نمی‌تواند یک وسیله پیشرفت تلقی گردد. علاوه بر آن بی‌سوادی نقیصه‌ای است که زندگی معنوی هر مسلمانی را، همانند زندگی مادی او در معرض تهدید قرار می‌دهد، زیرا که علم، کلید ایمان و راهنمای عمل او است و رسول اکرم (ص) نیز در فرمایش خود تصریح می‌کنند که:

«طلب علم فریضه‌ای است که بر هر زن و مرد مسلمانی، واجب است.»

با توجه به این مضامین، برنامه ویژه اسلامی برای مقابله با فقر فکری و معنوی مسلمانان تنظیم شده است. در حقیقت این برنامه داری درد بی‌سوادی در جهان اسلام است، راهبردی که بی‌سواد را ریشه‌کن کرده و همزمان با آن بر مشکل فقر نیز فائق خواهد آمد.

۱۸ - هدف برنامه ویژه اسلامی رها کردن بخش عظیمی از جمعیت، از رنجی است که در اثر عدم توانایی خواندن و نوشتن، ناتوانی در انجام فرایض مذهبی بر آنها غارض گشته است. آنها علاوه بر نداشتن سواد به معنای عام آن، از سواد فرهنگی نیز به کلی محرومند. این برنامه در حقیقت مایل است این مشکل دوگانه را با تأمین سواد و آموزشهای اسلامی چنان مرتفع سازد که آنها قادر به رفع نیازهای اولیه خود گردند.

۱۹ - اسلام به عنوان دینی که از صلح، دوستی و آزادی، حمایت می‌نماید، هرگونه بهره‌وری انسان از انسان را به شدت نفی می‌کند. بنابراین بر هر مسلمان توانمندی واجب است به کمک محرومان و مظلومان بشتابد. آزادی واقعی انسان مستلزم بیدار کردن همه استعدادها و نهفته اوست. بی‌تردید حقوق بشر و شأن او از طریق گسترش کمکهای مادی، فکری و فنی با هدف رفع محرومیتها در نقاط مختلف جهان و در صور گوناگون آن، تضمین خواهد شد.

۲۰ - این واقعیت نیازی به توضیح ندارد که اغلب کشورهای اسلامی مقروض هستند و برخی از آنها در ردیف بدهکارترین کشورهای جهان قرار گرفته‌اند. در اینجا باید گفته شود که قرآن تنها افراد را ننگه نمی‌دارد و جوامع را رها کند. قرآن طی فرمانهای جمعی خود، هم افراد و هم جوامع را تحت پوشش قرار می‌دهد. بر این اساس زکات می‌تواند شامل حال کشورهای مسلمانی گردد که تحت فشار دیون خود در مضیقه بسر می‌برند، خصوصاً آنکه این کمک صرف

هزینه‌هایی نظیر: سوادآموزی و آموزش پایه برای همه بشود، که اثرات مثبت آن از دو طریق، بهبود استانداردهای زندگی مادی و همچنین هدایت جلوه‌های معنوی حاکم در جامعه، کل افراد جامعه را دربر خواهد گرفت.

۲۱ - آیا بهترین روش برای هدایت انسانی که در جهل بسر می‌برد، آشنا کردن او با چراغ هدایت یعنی علم و دانش نیست؟ و آیا بهترین طریق اجرای احکام قرآن تأمین هدفهای اجتماعی زکات نیست؟ در حقیقت، رها کردن انسان از یوغ جهل و بی‌سوادی معادل است با توانمند کردن او برای انجام رسالتش بر روی زمین. این رهایی او را به خدا نزدیکتر، بیداری دل او را افزون و شأن انسانی او را تحکیم و تثبیت می‌نماید. آیا پیامبر عظیم‌الشأن (ص) تعدادی از اسرای جنگ را به ازاء خدمتی بدیع و ناشناخته، یعنی آموزش خواندن و نوشتن به ده بی‌سواد از اهالی مدینه آزاد نکرد؟

۲۲ - آیا تغییر برنامه برخی از مدارس خاص و مؤسسات آموزشی، با برنامه‌مهیور، به مؤسسات آموزشی نوین، و سازگار کردن آنها با نیازهای روز، ضمن حفظ ویژگیهای خاص خودشان، نوعی اصلاح به شمار نمی‌رود؟ به عنوان مثال آیا بزرگترین ضربه به اسلام گمراه کردن کودکان با القای این عقیده نیست که قرآن را باید روخوانی کرد و فهمیدن آن ضرورتی ندارد؟ آنها در سنی که کودکان در اوج یادگیری هستند؟ جبران خسارتهای فرهنگی که اتخاذ چنین شیوه‌هایی باعث و عامل آن بوده است، کاری بس عظیم و دشوار است.

۲۳ - بنابراین یکی از اولویتهای اجرایی «ایسسکو»، که باید توسط دولتها جامعه عمل بپوشد، جبران این خسارتهای از طریق تبدیل این گونه مدارس به مراکز آموزشی نوینی در چارچوب برنامه ویژه اسلامی است، به نحوی که مدارس جدید، آموزش مذهبی را با برنامه‌های عادی مدارس و آموزش‌های حرفه‌ای تلفیق نمایند.

۲۴ - قرآن کریم موارد متفاوتی را برای مصرف زکات ذکر کرده است و کلیات این اصل که درآمد جمع‌آوری شده از طریق زکات باید به مصرف موارد مشخص تخصیص داده شود، توسط همگان پذیرفته شده است. معذالک بیشترین سهم این درآمدها می‌تواند به یک مورد یا بیشتر که ضرورت و شرایط خاصی ایجاب می‌کند اختصاص داده شود. از آنجا که معتقدند بی‌سوادی یک مشکل اجتماعی و مانعی در شکوفایی انسان و توسعه جامعه است و باید به هر طریق ممکن از میان برداشته شود، تخصیص بخشی از درآمد زکات به سوادآموزی و آموزشهای پایه می‌تواند یک اولویت مطلق باشد.

۲۵ - طبیعتاً برنامه ویژه اسلامی قلمرو کار خود را تنها به سوادآموزی محدود نمی‌داند و هدف آن اشاعه دانش و مهارتهای عملی در کلیه زمینه‌هاست. این برنامه علاوه بر همه ضرورتهای و نیازهایی که احساس می‌کند، سعی دارد فعالیت‌های مربوط به مبادله تجارب آموزشی را بین

کشورهای مختلف جهان اسلام افزایش و تسریع بخشد.

۲۶ - فعالیتهایی که در برنامه ویژه اسلامی در نظر گرفته شده است، بهترین و مناسبترین طریق ارائه خدمات آموزشی به گروههای محروم جامعه یعنی: در راه ماندگان، پسنهندگان، بزرگسالان زن و مرد، بی خانمانهایی که به دلایل گوناگون از شهر و خانه خود دور افتاده اند و همه کسانی است که از سواد محروم مانده و تنها با دستیابی به آموزش های پایه و سواد عمومی قادر خواهند شد، استعدادهای نهفته خود را باز شناخته و سطح زندگی و فرهنگ خود را در جامعه ارتقا بخشند.

۲۷ - و بالاخره برنامه ویژه اسلامی در صدد است که همه منابع ملی را که تاکنون در فعالیتهای اجتماعی به کار گرفته نشده اند، بسیج کرده و مورد استفاده قرار دهد. به علاوه این برنامه قصد دارد منابع اضافی را که ممکن است در یک کشور اسلامی وجود داشته باشد، به کشورهای محرومتر اسلامی گسیل دارد. طبیعتاً این امر امکان پذیر نخواهد شد، مگر با همکاری همه گروههای ذی ربط در تمام سطوح ملی، منطقه ای و فوق منطقه ای.

فصل دوم

چگونگی اجرای برنامه ویژه اسلامی

ایسسکو

۲۸ - زکات نه تنها یک عمل عبادی صرف، بلکه عملی در خدمت بهسازی و تحکیم پیوندهای جامعه به شمار می رود. لذا هدف این طرح بسیج آرای عمومی جهان اسلام است، تا از طریق جمع آوری منابع مردمی به هدف فوق جامعه عمل بیوشاند. بزرگترین مانعی که تاکنون سد راه اجرای هر برنامه وسیعی در این خصوص گشته، کمبود منابع مالی است. به استثنای تعدادی تجربه محدود که در چند کشور به اجرا گذاشته شده است، اغلب کشورهای جهان، زکات را یک مسأله شخصی قلمداد می کنند که به شخص زکات دهنده مربوط می شود، و بر این اساس به هر مسلمانی اجازه می دهند که این وظیفه را بر حسب ذوق و اراده شخصی اش ادا نماید.

۲۹ - برخلاف شیوه های مرسوم در کشورهای اسلامی، برنامه ویژه اسلامی طرح عملیاتی خاصی را که بر چهار محور استوار است، به امت اسلامی پیشنهاد می کند.

الف - بسیج آرای عمومی

ب - بسیج منابع داخلی

ج - بسیج امکانات

د - بسیج کمکهای بین المللی و بین الملل اسلامی

الف - بسیج آرای عمومی

۳۰ - این یک واقعیت است که هیچ طرح عملیاتی بزرگی بدون داشتن پشتیبانی سیاسی مسئولان حکومتی، در سطح ملی قابل اجرا نخواهد بود. در حقیقت خواست سیاسی، شرط لازم و اولیه‌ای است که البته برای اجرای گسترده و مستمر هر طرح، به حمایت و تعهد عموم مردم نیز نیازمند است. اجرای برنامه ویژه اسلامی نیز مستلزم حمایت مسئولان مملکتی است و موفقیت طرح، نخست و بیش از هر چیز دیگر، به کمک‌هایی بستگی دارد که از سوی مراجع با نفوذ سیاسی و مذهبی به آن ارائه خواهد شد. لذا لازم است برنامه ویژه اسلامی از همان ابتدای کار از یک موقعیت رسمی بالایی برخوردار شود و اولویت عملیاتی خاصی در برنامه‌های دولت به آن داده شود.

۳۱ - با این وجود باید گفت که خواست و اراده سیاسی نیز به تنهایی کاری از پیش نخواهد برد مگر آنکه با تدابیر لازم برای تحقق عملی آن خواسته، همراه گردد.

۳۲ - اولین گامی که باید در راه تحقق عملی برنامه ویژه اسلامی برداشته شود، تشکیل کمیته ملی برنامه ویژه اسلامی در هر یک از کشورهای مسلمان است. این کمیته باید مرکب از وزرایی باشد که خود مستقیماً به مسائل جوانان و سوادآموزی می‌پردازند و یا می‌توانند در اجرای این برنامه نقش مهمی ایفا نمایند، از قبیل: وزرای آموزش و پرورش، فرهنگ، جوانان، امور مذهبی، اطلاعات، برنامه‌ریزی، بودجه و غیره. علاوه بر آن پیشه‌وران برجسته، علمای مذهبی و صاحب‌نظران امور هنری مانند، موسیقی و سینما نیز باید در این کمیته عضویت داشته باشند.

۳۳ - در کشورهایی که قبلاً تشکیلاتی برای جمع‌آوری و توزیع زکات ایجاد شده است کمیته ملی می‌تواند به منظور جلب و بسیج آرای عمومی از همان تشکیلات استفاده کند. جلب و بسیج آرای عمومی سه هدف کلی را دنبال می‌کند:

- احیای کلیه زمینه‌ها و بخش‌های اجتماعی و هدایت فعالیت‌های آنها در جهت اجرای برنامه ویژه اسلامی.

- فراهم کردن تمهیدات لازم برای مشارکت داوطلبانه مردمی در هر یک از فعالیت‌های برنامه.

- ملموس بودن و قابل وصول بودن کلیه فعالیت‌ها و نتایج مورد انتظار آنها.

۳۴ - از آنجا که این برنامه یک برنامه بلندمدت است باید در فواصل زمانی مرتب، خصوصاً هنگام جمع‌آوری زکات و در شروع و خاتمه سال تحصیلی تبلیغ و معرفی شود. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که از انواع راه‌ها نظیر، اعطای جایزه، برگزاری مسابقه و غیره برای جلب توجه و حمایت عمومی استفاده شود و فعالیت‌های برنامه از طریق زمینه‌سازیهای دقیق و منسجم درباره روش‌های مورد استفاده، گروه‌های مورد نظر، شیوه‌های جمع‌آوری زکات، نظام

محاسبه آن و چگونگی پیگیری فعاليتها، طراحی و به اجرا گذاشته شود.

ب - بسیج منابع داخلی

۳۵ - اگرچه زکات مهمترین بخش درآمدهای حاصله از وجوهات شرعی است، انتظار می‌رود که سایر فعاليتهاي خیریه، نظیر هدایا و کمکهای داوطلبانه نیز از طریق این برنامه تحرک و گسترش یابد. چگونگی نتایج طبیعتاً به میزان تلاش‌ها و جدی بودن مدیریت و اجرای طرح بستگی تام خواهد داشت. باید توجه داشت که هدایت سرمایه‌های جمع‌آوری شده به برنامه‌هایی که مؤمنان در نظر داشته‌اند، و سهم زکات خود را به آن اختصاص داده‌اند از اهم ضروریات است. در حقیقت انگیزه‌های مذهبی و میهنی آنها تنها از این طریق اقتناع خواهد شد.

۳۶ - در مورد چگونگی جمع‌آوری زکات، نمونه تجربه شده در مصر قابل توجه است. در زمان آغاز این طرح، یعنی ۱۹۷۳، قریب ۱۱۸۹ پوند مصری و در ۱۹۸۳ قریب ۴۲۰۶۱۹۵ پوند مصری به حسابی که به این منظور باز شده بود، واریز شد. تعداد کسانی که زکات خود را به این حساب واریز نمودند، نیز ظرف این ده سال از ۳۰۰۰ نفر به ۴۵۲۵۴۲ نفر افزایش یافت. اهمیت این منبع مالی بر کسی پوشیده نیست، مشروط بر آنکه مبلغ برآورد شده، تأمین گردد و فرآیند جمع‌آوری استمرار داشته باشد.

ج - بسیج امکانات

۳۷ - با در نظر داشتن ابعاد گسترده برنامه ویژه اسلامی لازم است علاوه بر امکانات سنتی و معمول، از سایر امکانات نیز نظیر: کلاس‌های مدارس در ساعات بعد از کار آنها، سالنهای اجتماعات، باشگاههای کارگران و جوانان و غیره حتی المقدور استفاده شود. مشارکت جوامع دولتی و غیردولتی در تجهیز امکانات موجود، تهیه امکانات بیشتر و درخواست از هر فرد باسواد برای آموزش یک یا چند نفر بی‌سواد نقشی تعیین‌کننده دارد. حتی در حال حاضر نیز شبکه‌هایی از «مدارس قرآنی»، مدرسه - مسجد و غیره در بسیاری از کشورهای اسلامی وجود دارند که به صورت مؤسسات غیردولتی اداره می‌شوند. اینها امکانات بی‌شماری هستند که به خوبی می‌توانند، در اختیار اهداف مبارزه علیه بی‌سوادی و تأمین آموزش‌های پایه قرار گیرند. تجربه مدارس قرآنی که توسط ایسکو طرح و به اجرا گذاشته شد، نشان داد که این مدارس می‌توانند سواد اولیه را در حد کفایت تأمین کنند و دانش‌آموزان خود را برای کسب آموزش‌های بیشتر آماده نمایند، یا حداقل آنها را از یوغ بی‌سوادی رهایی بخشند.

۳۸ - بنابراین پیشنهاد می‌شود که از این امکانات برای تأمین و تحقق برنامه ویژه اسلامی و فائق آمدن بر مشکل کمبود امکانات به نحو احسن استفاده شود. از آنجا که در برنامه

ویژه اسلامی آموزش‌های پایه اسلامی نیز مدنظر بوده است. این تشکیلات، با اهداف بنیادی خود، می‌توانند محیط مناسبی برای اجرای این برنامه باشد.

۳۹ - علاوه بر احیا کردن آموزش‌های بنیادی، برنامه ویژه اسلامی در صدد آنست که طرح تبدیل رسم الخط زبانهای ملی به رسم الخط عربی (زبان قرآن)، را هر جا که مردم آن نیز چنین تمایلی داشته باشند به مرحله عمل درآورد. این طرح قرن‌ها در کشورهای اسلامی با موفقیت اجرا می‌شد. تجربه‌ای که اخیراً در این خصوص در برخی از مناطق توسط ایسسکو و با همکاری بانک توسعه اسلامی به اجرا گذاشته شد، امکان پذیر بودن این طرح را بار دیگر به اثبات رساند.

د - بسیج کمکهای بین‌المللی و بین‌الملل اسلامی

برنامه ویژه اسلامی قبل از هر چیز طرحی است مربوط به همه امت اسلامی و همه مسلمانان در همه جای جهان. این طرح تنها وقتی می‌تواند موفق باشد که بتواند پیوند بین‌الملل اسلامی را بر اساس تعالیم قرآن استحکام بخشد. این طرح هرگز تحقق نخواهد یافت مگر آنکه توسط یک خواست عمومی که در قالب یک برنامه رسمی و به وسیله مسئولان بلندپایه کشوری عنوان شده باشد، پشتیبانی شود. این یک واقعیت کلی است که موفقیت یک راهبرد توسعه (با هر نوع کاربردی که داشته باشد) در نهایت به بسیج همه گروه‌هایی بستگی دارد که با آن ارتباط دارند.

۴۱ - از آنجا که برنامه ویژه اسلامی یک تلاش مشترک امت اسلامی برای رفع مشکل بی‌سوادی است اولین و مهمترین اقدامی که باید برای تحقق عملی این برنامه صورت گیرد، بسیج کلیه امکانات بالقوه ملی است. لیکن باید این حقیقت را در نظر داشت که این امکانات در بسیاری از کشورهای اسلامی آفریقایی و آسیایی بسیار ناچیز است و نمی‌تواند به ایجاد یک برنامه بلندمدت و مداوم سوادآموزی منتهی گردد مگر آنکه با اعطای کمکهای خارجی مسورد حمایت قرار گیرد. اولین مشارکتی که ایسسکو امیدوار است بتواند در این باره بین کشورهای اسلامی برقرار کند، جلب درآمد مازاد حاصل از زکات کشورهای غنی و هدایت و اعطای آن به کشورهای محروم این مناطق است. بدین ترتیب ایسسکو به کشورهای غنی این امکان را می‌دهد که به این وظیفه اسلامی خود، یعنی انفاق درآمدهای مازاد خود به مناطق محروم، جامه عمل بپوشانند.

دومین گامی که ایسسکو امیدوار است در این راه برداشته شود، جلب مشارکت کشورهای اسلامی در صور مختلف آنست، اعم از کمکهای مالی یا کمکهای اجرایی و مؤسسه‌ای.

۴۲ - در سطح بین‌المللی ایسکو همین هدف را با دیدگاهی گسترده‌تر، یعنی جلب مشارکت مؤسسات، خیریه‌ها و برنامه‌های سازمان ملل متحد دنبال خواهد کرد. این مؤسسات علاوه بر آنکه می‌توانند در شیوه‌های اجرایی این برنامه وسیع یعنی، سوادآموزی بزرگسالان و کودکان و آشنا کردن آنها با مقدمات آموزش‌های حرفه‌ای مساعدتهایی به عمل آورند، با کمکهای مالی خود نیز می‌توانند در موفقیت این برنامه سهمی مؤثر ایفا نمایند. در این خصوص باید حمایت سازمانها و مراجعی که به توسعه منابع انسانی، خصوصاً در محرومترین بخشهای جمعیت علاقمند هستند، جلب و برای تحقق عملی آن اقدام مقتضی صورت پذیرد.

۴۳ - بدیهی است پس از آنکه این برنامه به اجرا گذاشته شد، هماهنگی لازم بین ایسکو به عنوان سازمان مرکزی و شرکای او در این برنامه، یعنی سازمان ملل متحد و سازمان کنفرانس اسلامی و مؤسسات وابسته به این دو ایجاد خواهد شد. در اینجا لازم است گفته شود که ایسکو در نظر ندارد با اجرای برنامه ویژه اسلامی یک صحنه رقابت بین‌المللی ایجاد کند، بلکه هدف ایسکو جمع‌آوری همه کمکها و مشارکتها تحت پوشش یک نظام واحد تصمیم‌گیری است.

۴۴ - اگر چه برنامه ویژه اسلامی یک کار اجرایی در سطوح ملی و بین منطقه‌ای است، مع ذلک باید ویژگی آن به عنوان یک برنامه ایسکو، که با همکاری سایر مؤسسات ملی و بین‌المللی به اجرا گذاشته می‌شود، همواره محفوظ بماند.

فصل سوم

تدابیر اجرایی برنامه ویژه اسلامی

الف - رهنمودهای عملیاتی

۴۵ - برنامه ویژه اسلامی به عنوان یک طرح اسلامی، از لحاظ مفاهیم، راهبردها، منابع مالی (زکات) و زمینه کاربرد، یکی از جلوه‌های مشارکت تلاش جهانی علیه مشکل بی‌سوادی است که تاکنون با اقدامات پراکنده مقطعی هرگز چاره‌اندیشی نشده است. بدون شک این مشکل ایسکو را وادار خواهد کرد که دست‌نیاز به سوی همکاری مؤسسات بین‌المللی و منطقه‌ای دراز کند که قبلاً به برخی از آنها اشاره شد.

۴۶ - ایسکو مایل است در حد توان خود و در صورت نیاز هر کشور، در تهیه طرح ده ساله این برنامه مساعدت به عمل آورد. علاوه بر آن ایسکو، هر وقت که نیازی احساس شود، در تربیت معلمان همکاری خواهد نمود.

۴۷ - از آنجا که نقش معلمان در این برنامه اهمیتی حیاتی دارد ایسکو به همه

کشورهای عضو توصیه می‌کند، موقعیت اجتماعی معلمان را که بهبود آن شرط لازم و پیش‌نیاز موفقیت برنامه ویژه اسلامی است، مورد توجه خاص خود قرار دهند.

علاوه بر آن ایسکو قویاً هر اقدامی را که در جهت آموزش مستمر معلمان در چارچوب آموزش‌های مادام‌العمر باشد، و کارایی آنها را برای ادای وظایف خود افزایش دهد، تأیید می‌نماید.

۴۸ - گذشته از موارد همکاری فوق، این واقعیت امروزه کاملاً احساس می‌شود که نظامهای آموزشی موجود روز به روز تناسب و سازگاری خود را با نیازهای جامعه بیشتر از دست می‌دهد. در بسیاری از کشورهای اسلامی شکافی نگران‌کننده بین نیازها، محتوای آموزش و طرق آموزش به چشم می‌خورد. برنامه ویژه اسلامی می‌تواند این موقعیت را نیز با ارائه یک خط مشی جدید برای اشاعه دانش و فنون اصلاح نماید.

۴۹ - مساعده‌های ایسکو می‌تواند برنامه‌های درسی و محتوای آنها را نیز در برگیرد و آنها را به نحوی تنظیم نماید که دانستنیهای عمومی مردم نظیر: تنظیم خانواده، بهداشت، تندرستی، تغذیه و از همه مهمتر محیط زیست که امروزه از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار گشته است، از این طریق به آنها آموزش داده شود.

۵۰ - ایسکو همچنین مایل است با کشورهایی که در صدد تهیه و تدوین مواد درسی مناسبی برای نظام آموزشی خود هستند، همکاری نماید و در این همکاری ویژگیهای خاص هر کشور را مد نظر قرار دهد.

۵۱ - سازمان ایسکو پذیرش مراحل اجرایی زیر را ضروری می‌داند:

الف - سال اول برنامه ده ساله به پنج اولویت اجرایی زیر اختصاص داده می‌شود:

۱ - بالا بردن آگاهیها و جلب آرای عمومی از طریق فعالیت رسانه‌های جمعی (نظیر رادیو، تلویزیون، روزنامه، پوستر، تبلیغات، نوار و ویدئو و رسانه‌های دیگر) به منظور توجیه کلی طرح، اصالت و ضرورت آن، اهداف و چگونگی اجرای آن.

۲ - برپا کردن کمیته‌های سرپرستی محلی و منطقه‌ای، متشکل از افراد سرشناسی که از موقعیت اجتماعی خوبی برخوردار باشند و توانمندی، جدیت و فضایل اخلاقی آنها بر همه روشن باشد. بدیهی است هماهنگی بین این کمیته‌ها توسط کمیته ملی برنامه ویژه اسلامی تأمین خواهد شد.

۳ - فراهم کردن تمهیدات لازم برای جمع‌آوری وجوهات و خصوصاً زکات.

۴ - تهیه و اجرای طرحی آزمایشی قبل از اقدام به اجرای طرح بلندمدت.

۵ - ایجاد تشکیلاتی برای پی‌گیری، کنترل و ارزیابی فعالیتها.

ب - تقسیم ۹ سال بعد این برنامه به سه دوره سه ساله که هر قسمت باید منابع اطلاعاتی کافی از

نتایج کنترلها و ارزیابیها در اختیار داشته باشد.

۵۲- در خلال دوره اول این ۹ سال، باید کوشش شود تا قلمرو فعالیت‌های تحت اقدام گسترش یابد و این فعالیتها کلیه مناطق کشور را تحت پوشش قرار دهد. در پی این اقدام می‌توان یک الگو یا نمونه کار بدست آورد که آن الگو بتواند اساس کار ارزیابی و معیار فعالیت‌های اصلاحی قرار گیرد.

۵۳- دودوره بعدی این ۹ سال، دوران تعمیم سوادآموزی و تحت پوشش قرار دادن کلیه جمعیت بی‌سواد کشور است.

۵۴- در طی این دوره‌ها هر متعلم باید حداقل ۴ سال متوالی تحت آموزش قرار گیرد، تا خطر بازگشت به بی‌سوادی به حداقل برسد.

۵۵- در خصوص دوره‌های سوادآموزی کودکانی که در سنین مدرسه هستند، خصوصاً در مناطق روستایی، باید ترتیبی اتخاذ شود که این کودکان بتوانند پس از طسی این دوره‌ها، تحصیل خود را در مدارس رسمی در پایه‌ای متناسب با دوره‌هایی که گذرانده‌اند، دنبال کنند.

۵۶- در مورد بزرگسالان زن و مرد، برنامه‌ها باید طوری تنظیم شود که آنها علاوه بر فراگیری دانش و سواد عمومی بتوانند شرایط زندگی خود را نیز بهبود بخشند. لذا آموزش‌های حرفه‌ای و آموزش‌های مناسب برای زنان خانه‌دار باید یکی از ابعاد اصلی این برنامه را تشکیل دهد.

ب- رهنمودهای تأمین مالی برنامه ویژه اسلامی

۵۷- یکی از مهمترین دلایلی که همواره برنامه‌های سوادآموزی را در کشورهای اسلامی با شکست مواجه کرده، کمبود منابع مالی این کشورها است. همان کمبودی که آنها را در تحقق اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز با ناکامی مواجه می‌سازد. این کمبود با بحران اقتصادی جهانی تشدید شده و مشکلات فزاینده‌ای برای این کشورها به بار آورده است. در نتیجه آنها بیش از پیش به گرفتن وام روی آورده‌اند، تا به زعم خود بتوانند اثرات سوء ناشی از رکود اقتصاد و صادرات رو به تنزل خود را تخفیف بخشند، حال آنکه بهره و خدمات بانکی این وام‌ها نیز هر روز در حال افزایش است. به عنوان مثال، در سال ۱۹۸۸ بهره و خدمات بانکی دیون ۲۸ کشور اسلامی ۱۸/۱۷۷/۴۰۰/۰۰۰ دلار بوده است.

۵۸- برخلاف دهه ۶۰، کمک‌های مالی کشورهای صنعتی از نیمه دوم دهه ۱۹۷۰، سیری نزولی داشته و تنها ۰/۳٪ از تولید ناخالص ملی آنها را تشکیل داده است، در حالی که قبلاً احتمال می‌رفت که در این دهه قریب ۱٪ از تولید ناخالص ملی آنها به این امر اختصاص داده شود. این موضوع افت میزان کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی را نیز، به عنوان ارگان‌های اجرایی

مؤسسات مالی به دنبال داشته است.

۵۹ - با این وجود، در پی تأسیس مؤسسات خیریه دولتی و غیردولتی در کشورهای اسلامی صادر کننده نفت، برخی از مناطق جهان اسلام از کمکهای مالی این مؤسسات بهره‌مند شدند. نقش این مؤسسات روزبه‌روز از اهمیت بیشتری برخوردار گشته است زیرا که آنها توانسته‌اند، کمکهای مالی شایان توجهی را در اختیار کشورهای فقیر اسلامی و اقلیتهای مسلمان جهان بگذارند.

۶۰ - حال با توجه به مطالب فوق و با توجه به اینکه موفقیت هر برنامه‌ای بستگی به منابعی دارد که به آن اختصاص داده می‌شود، بهترین شیوه‌های اجرای برنامه ویژه اسلامی برای سوادآموزی و آموزش پایه برای همه در کشورهای اسلامی چه خواهد بود؟ آیا راهی برای تأمین منابع جدید - داخلی یا خارجی - وجود دارد، بدون آنکه لازم باشد منابع اختصاص داده شده به سایر هزینه‌ها، برای تأمین هزینه‌های این برنامه تغییر جهت داده شوند؟

- در سطح جهان اسلام: ایجاد یک صندوق مرکزی و یک مرجع عالی تصمیم‌گیری برای برنامه ویژه اسلامی

۶۱ - اجرای درست برنامه ویژه اسلامی، مستلزم تأمین منابع کافی و مستمر برای آنست. بر این اساس به محض آنکه برنامه ویژه اسلامی به اجرا گذاشته شد، اقداماتی باید صورت گیرد تا یک صندوق مرکزی و یک مرجع عالی برای اجرای این برنامه تشکیل شود و ارتباط مناسب با مراجع مالی، انجمنهای اسلامی و غیره برقرار گردد تا از این طریق بتوان مشارکت مالی این مراکز را که لازمه اجرای برنامه در سطح گسترده و به‌طور مداوم است، جلب نمود.

۶۲ - علاوه بر مشارکت مالی مؤسسات عضو در مرجع عالی تصمیم‌گیری، صندوق مرکزی برنامه ویژه اسلامی موظف است تا کمکهای مالی همه منابع را، خصوصاً درآمد مازاد زکات کشورهای غنی و آنها که مایلند به کشورهای فقیر این فرصت را بدهند که در اجرای برنامه‌های سوادآموزی و آموزش پایه خود از کمک آنها بهره‌مند شوند، جمع‌آوری نماید.

۶۳ - ماموریت انجام امور زیر به مرجع عالی برنامه ویژه اسلامی محول می‌گردد:

الف - بسیج منابع مورد نیاز صندوق مرکزی برنامه ویژه اسلامی؛ به‌طوری که این صندوق بتواند از یک طرف کمکهای خود را به حسابهای ویژه ملی افزایش بدهد و از طرف دیگر هزینه مالی فعالیتهای اسبسکو را در خصوص سوادآموزی و آموزش پایه برای همه تأمین نماید.

ب - تعیین اولویتهای گام‌به‌گام برنامه و تخصیص بودجه مناسب به هر یک از آنها.

ج - ارزیابی فعالیتهای و جابه‌جایی اولویتهای در صورت ضرورت.

۶۴ - برای دادن جنبه قانونی به این همکاری دوجانبه باید پیش‌بینی‌های لازم در آئین

نامه‌های داخلی مرجع عالی برنامه ویژه اسلامی و چگونگی ارتباط این مرجع با صندوق مرکزی به عمل آید. این آئین‌نامه‌ها و جایگاه صندوق مرکزی در مرجع عالی و ارتباط این دو با یکدیگر در نهایت به اطلاع موسسات مشارکت کننده خواهد رسید. البته این فرایند اجرای موافقتنامه‌ها را که قبلاً در مرجع عالی تصمیم‌گیری به تصویب رسیده‌اند، به تعویق نخواهد انداخت.

۶۵ - مدیرکل ایسسکو تقاضاهای کشورهای درخواست کننده کمک مالی را دریافت و پس از بررسی برای تصمیم نهایی به مرجع عالی برنامه ویژه اسلامی ارسال خواهد کرد. او تقاضاهای کمک مالی را بر اساس ضرورت همکاری، هماهنگی و تبادل نظری که بین کشورهای یک منطقه یا بین کشورهایی با مشکلات مشابه صورت خواهد گرفت، به برنامه‌های منطقه‌ای متفاوتی تقسیم خواهد کرد.

در سطح ملی: یک حساب ویژه و یک کمیته ملی برنامه ویژه اسلامی

۶۶ - یک حساب ویژه ملی در هر کشور افتتاح خواهد شد و کلیه وجوهی که بابت زکات توسط افراد پرداخت می‌شود، یا وجوهی که قبلاً بابت زکات در بعضی از کشورها توسط موسسات دولتی جمع‌آوری شده به این حساب واریز می‌گردد. علاوه بر این همه حق‌السهم‌ها و هدایای داخلی و خارجی که ایسسکو از درآمدهای مازاد زکات کشورهای غنی جمع‌آوری و به کشورهای فقیر ارسال خواهد داشت و منابعی که توسط صندوق مرکزی برنامه‌ها به کشورها اختصاص داده خواهد شد به حساب ویژه ملی واریز می‌گردد.

۶۷ - بودجه لازم برای اجرای برنامه ویژه اسلامی همه‌ساله توسط کمیته ملی تصویب و از حساب ویژه ملی برداشت خواهد شد. کمیته ملی این مبلغ را به اطلاع مدیرکل ایسسکو نیز می‌رساند. کمیته دیگری که از نمایندگان کمیته‌های ملی و نماینده ایسسکو تشکیل شده است در فواصل زمانی معین و حداقل یکبار در هر سال تشکیل جلسه خواهد داد. وظیفه اصلی این کمیته ارزشیابی نتیجه فعالیتها و ارائه راه‌حلهای و شیوه‌های نوین برای اجرای بهتر برنامه‌ها، به کمیته‌های ملی و مدیرکل ایسسکو است. این کمیته پس از هر اجلاس خود، گزارشی را تهیه و به کمیته‌های ملی و مدیرکل ارائه خواهد نمود.

۶۸ - مدیر ایسسکو گزارش پیشرفت برنامه ویژه اسلامی را به طور ادواری تهیه و در سطح کشورهای عضو و جهان اسلام منتشر خواهد کرد. علاوه بر آن، او شورای اجرایی سال مالی را از چگونگی پیشرفت برنامه مطلع و گزارش‌ها را به صورت یک گزارش سه‌ساله تنظیم و به کنفرانس عمومی ایسسکو تقدیم خواهد کرد.

ج - برنامه ویژه اسلامی، قبل از هر چیز، یک تلاش ملی

۶۹ - بدیهی است که برنامه ویژه اسلامی برنامه‌ای است که اساساً بر محور همبستگی اسلامی استوار گشته، و یکی از اهداف آن نیز تحکیم این همبستگی و تقویت رشته‌های این پیوند در کلیه مناطق اسلامی و بین تمامی امت اسلام است. موفقیت این برنامه قبل از هر چیز و قبل از آنکه به کمک‌های خارجی نیاز داشته باشد به تجهیز و توسعه منابع داخلی بستگی دارد. به همین دلیل است که این برنامه از بین تمام منابع احتمالی، استفاده از امکانات قابل توجه زکات را مورد تأکید قرار داده است. صرف‌نظر از اینکه زکات به‌طور رسمی جمع‌آوری می‌شود یا نه، هیچ ممنوعیتی از لحاظ قانونی وجود ندارد که زکات دهندگان را از اختصاص بخشی از زکات خود به برنامه ویژه اسلامی بازدارد.

۷۰ - صرف‌نظر از تفاوت‌های سیاسی که ممکن است بین کشورهای اسلامی وجود داشته باشد، همه این کشورها یک مذهب مشترک دارند که بینش حاکم و نظام ارزشی حاکم بر کشور آنهاست و همه مردم در گفتار و رفتار خود از آن پیروی می‌کنند. این مذهب در همه مسلمانان احساسی از کمک به هموعان و تأمین رفاه دیگران برمی‌انگیزد که نتیجه عملی آن انفاق در راه خدا به صور مختلف و وقف اموال و داراییهاست. بخشی از این منابع داخلی را می‌توان به تأمین اهداف برنامه ویژه اسلامی اختصاص داد، البته مشروط بر آنکه واقفان و انفاق کنندگان نسبت به ارزشمند بودن اهداف این برنامه و مدیریت صحیح و عادلانه آن متقاعد شده و اطمینان داشته باشند.

۷۱ - در بسیاری از کشورها مرسوم است که برنامه‌ها و فعالیت‌های خاصی را برای جمع‌آوری هدایای مردم، برای یک طرح خاص به اجرا می‌گذارند. مشارکت نهادهای سیاسی و سازمانهای اجرایی در برنامه ویژه اسلامی باعث دلگرمی و تحرک بیشتر آنها می‌شود و آنان خود نقشی فعال در برگزاری این گونه برنامه‌ها برعهده خواهند گرفت.

۷۲ - دولتها اغلب قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری در بخشهای تولیدی را بسراحتی تصویب می‌کنند. این سهولت تصویب، در برخی مواقع که تشخیص داده شده، اثرات آن توانسته است علاوه بر آنکه انگیزه‌ای برای تولید بلندمدت یا اصلاح خدمات باشد، بخشهای اجتماعی را نیز شامل گردد. اجرای برنامه ویژه اسلامی می‌تواند در زمره این گروه دوم قرار گیرد، زیرا هدف آن اشاعه دانش و مهارت‌های عملی بین جمعیت فعال فعلی یا آینده است. بر این اساس، یکی از قوانینی که می‌تواند به این منظور تصویب شود، معاف کردن اهداکنندگان حقیقی و حقوقی به برنامه ویژه اسلامی از پرداخت مالیات است.

۷۳ - از آنجا که برخی از کشورها قوانین مالیاتی خاصی برای بعضی از کالاهای تجملی نظیر: تنباکو، عطر و غیره وضع کرده‌اند، برنامه ویژه اسلامی نیز می‌تواند از چنین

تدابیری استفاده کند، مشروط بر آنکه چنین سیاست‌های مالی در کشورهای مورد نظر سابقه داشته باشد.

د - برنامه ویژه اسلامی: یک طرح همگانی

۷۴ - برنامه ویژه اسلامی نام خود را از «ویژگی جامعیت جغرافیائی» اتخاذ کرده که هدف آن تحت پوشش قرار دادن همه کشورهای عضو و ناظر ایسکو و جوامع کوچک اسلامی در کشورهای غیر اسلامی است. معذک تبدیل کردن برنامه ویژه اسلامی به یک برنامه مؤثر و کارساز مستلزم مشارکت راسخ همه اعضای آنست، مشارکتی که از طریق کار گروهی فعال و هماهنگ صورت پذیرد و جلوه‌هایی از تعاون اسلامی و اهداف متعالی آنرا به نمایش گذارد. -

۷۵ - باید پذیرفت که عدم هماهنگی بین مؤسسات اسلامی ذی ربط یکی از دلایل اصلی است که فعالیتهای مشترک اسلامی را در مقایسه با فعالیتهای سازمانهای نظیر ملل متحد و مؤسسات وابسته به کشورهای پیشرفته کم رنگ تر جلوه می‌دهد. تنها دلیل این نقیصه نظام سیاسی حاکم بر هر کشور اسلامی نیست، بلکه مسئولان مؤسسات خیریه‌ای هستند که فعالیتهای پراکنده‌ای را که انجام می‌گیرد هرگز به صورت کاری منظم و شکل یافته دز معرض اطلاع عمومی قرار نمی‌دهند.

۷۶ - با توجه به فعالیتهای عظیم و متعددی که مؤسسات خیریه اسلامی انجام می‌دهند و نظر به اهمیت منابع مورد دسترس آنها، این مؤسسات می‌توانند به نحوی مجهز شوند که در فعالیتهای برنامه ویژه اسلامی مشارکت کرده و با تلاش همه‌جانبه خود آنرا در تحقق هدف اشاعه دانش یاری رسانند. این تلاش همه‌جانبه قدرت و وحدت مؤسسات خیریه اسلامی را نمایان می‌سازد و آنها را قادر خواهد کرد که ابتکار عملی تاریخساز و مبتنی بر اصول مدنیت را در سطح بین‌المللی در دست گیرند.

۷۷ - مشارکت در برنامه ویژه اسلامی به هیچوجه به معنای عدول این مؤسسات از اهداف و اختیارات اولیه خودشان نیست. بلکه آنها سرمایه‌های خود را در چارچوب یک برنامه جامع و هماهنگ سوادآموزی و تامین آموزش‌های پایه به کار خواهند انداخت که هدف آن غلبه بر دو عامل ناموفق ماندن فعالیتهای اسلامی یعنی تکرار کارها و عدم هماهنگی است. این منظور تنها وقتی عملی خواهد شد که همه مؤسسات ذی ربط در طرح فعالیتهای مربوط به دوره‌های برنامه ویژه اسلامی مشارکت نمایند، در اجرای آن پی‌گیر و مصمم باشند و نتایج آنرا طبق معیارهای مرجع عالی تصمیم‌گیری برنامه ویژه اسلامی و توصیه‌های ایسکو ارزیابی کنند.

۵ - برنامه ویژه اسلامی: چهارجوبی برای همکاری بین‌المللی

۷۸ - طرح برنامه ویژه اسلامی توسط ایسکو با یک تلاش جهانی برای تحقق «سال جهانی مبارزه علیه بی‌سوادی» مقارن گشت، تلاشی که به موجب آن سازمان ملل متحد ده سال آینده را به عنوان «دهه رشد و توسعه منابع انسانی» بررسی کرده است و سعی می‌نماید با تأمین اهداف آن، بی‌سوادی را تا سال ۲۰۰۰ میلادی ریشه‌کن سازد.

۷۹ - از آنجا که جامعه اسلامی بخشی از جامعه بین‌المللی است، یکی از اهداف برنامه ویژه اسلامی تحکیم روابط بین کشورهای پیشرفته و در حال توسعه است، به نحوی که این دو گروه به آسانی به مبادله با یکدیگر، خصوصاً در زمینه‌های تجهیزاتی و آموزشی اقدام نمایند. بدیهی است یک طرح اسلامی که بتواند به عنوان چارچوب عملیاتی کشورها و جوامع اسلامی در نظر گرفته شود، باید بر افزایش مبادلات و تفاهم بین طرفین ذیربط نیز صراحت داشته باشد.

۸۰ - همانطور که قبلاً گفته شد همکاری‌های بین‌المللی از دهه ۷۰ تا کنون دستخوش دگرگونی‌ها و نابسامانی‌هایی شده است. متأسفانه وقایع نیمه دوم سال ۱۹۸۹ بهبود روابط شمال و جنوب را در آینده‌ای نزدیک نوید نمی‌دهد. این موقعیت در عین حال می‌تواند مزایایی برای موسسات مالی کشورهای اسلامی در برداشته باشد. در این خصوص شواهد موجود نشان می‌دهد که جامعه بین‌المللی ممکن است بتواند از طریق حذف یکی از دو قسمت یعنی وام یا بهره و خدمات بانکی وام و تخصیص مبلغ مازاد به فعالیتهای توسعه، راه‌حلی برای مشکل وام کشورهای مقروض پیدا کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

زیرنویسها:

* ترجمه و نشر برنامه ویژه اسلامی الزاماً به معنای پذیرفتن مواضع و توصیه‌های آن نیست، بلکه منظور آگاه کردن خوانندگان از برنامه‌ای است که سازمانی اسلامی و غیر وابسته به سازمانهای بین‌المللی دیگر برای ریشه‌کن کردن بی‌سوادی ارائه نموده است.